

Nyomozás egy teljes szövegű folyóirat-adatbázis ügyében

A *University of Pacific Library* munkatársai mindössze azt akarták ellenőrizni, hogy valóban tartalmazza-e (a nyomtatott és elektronikus index ígérétének megfelelően) egy online adatbázis az általuk megrendelt 130 folyóirat teljes szövegét. Kiderült azonban, hogy nagy fába vágják a fejszéjüket, mert a „full text” távolról sem jelenti azt, hogy az adatbázisban minden benne van, ami a folyóiratok nyomtatott változatában olvasható; igaz, ezzel nem is kecsegtetnek a készítők.

A problémák ott kezdődtek, hogy a 130 közül 16 folyóiratból csak a referátumok voltak fellelhetők. A fennmaradó 114 folyóirat feldolgozottsága hullámzott. Négy egyszerűen eltűnt, talán megszünt. 110 feldolgozása többé-kevésbé következetes volt, ami távolról sem jelent teljességet. Többféle fogyatékoságot szűrtek ki:

- Hiányzó cikkek: előfordult, hogy (főként a nyári számokból) a legjelentősebb cikkek kimaradtak, és ezeket később sem mindig pótolták.
- Hiányzó számok:
 - egy folyóirat későbbi száma megvolt, míg a korábbi hiányzott az adatbázisból;
 - „számrablás”: egy folyóirat egyik számának öt cikkét egyetlen rekordba „rejtették”, az első címe alatt valamennyi cikk szerzőjét felsorolva (később maga a torz rekord is eltűnt).
- Formai következetlenségek folyóiratokon vagy egyes számokon belül: különböző szintű információt közöltek a cikkekről (a bővebb hivatkozástól a referátumon, a szövegen keresztül a teljes tartalomig).
- Helytelen hivatkozások (pl. a füzetszám hibás feltüntetése).
- Megkérdőjelezhető szerkesztői döntések, következetlenség az adatbázisba felvett közlemények válogatásában (pl. az olvasói leveleket nem veszik fel, csak ha „híres embertől” származnak; így előfordulhat, hogy egy másik rovatból felvett cikke adott válasz kimarad).
- Tipográfiai hibák, elírások.

Ez a viszonylag felületes elemzés is számos problémát vet fel. Lehet, hogy a hiányok nem is okoznak olyan nagy gondot, hiszen a használók elsősorban azzal foglalkoznak, ami van, s nem azzal, ami nincs. De ha egy hivatkozás körül vita keletkezik – mondjuk egy doktori disszertációban –, és a cikk hiányzik az adatbázisból, ki igazolja, hogy valaha benne volt? Hogyan lehet visszakeresni a vitás pontokat? Az online adatbázisok változékonysága – a tételek eltűnése és felbukkanása, pótlása – vizsgálatukat is meglehetősen megnehezíti.

Gondot okoz az is, hogy az adatbázis-készítők fenntartják a jogot arra, hogy bejelentés nélkül megváltoztassák a hozzáférhető folyóiratok körét. Ha egy könyvtár lemondta az adatbázisból időközben kihagyott folyóirat nyomtatott változatát, hiány keletkezik a gyűjteményében, szolgáltatásaiban, amit esetleg egy ideig észre sem vesz.

A jelen vizsgálat *egyetlen* online teljes szövegű adatbázisra korlátozódott, így csak a figyelem felkeltésére szolgál. Mindenképpen számolni kell hiányosságokkal az online adatbázisok esetében, de a folyamatos minőség-ellenőrzésre a könyvtáraknak nincs kapacitásuk. Valamilyen megoldást kell találni arra, hogy az adatbázisokra alapozva is a nyomtatott változattal egyenértékű szolgáltatást lehessen nyújtani (például a hiányzó részek másolattal való pótlása révén). A *University of Pacific Library* a *CARL UnCover* szolgáltatást veszi igénybe, amelyben az Interneten keresztül 17 000 folyóirat tartalomjegyzéke érhető el, és az adatbázisból hiányzó cikkek faxon általában 24 órán belül megérkeznek 15 dollár körüli áron.

Egyelőre jobb óvatosnak lenni a nyomtatott változatról az online változatra való áttéréssel.

/GRZESZKIEWICZ, A.–HAWBAKER, A. C.: Investigating a full-text journal database: a case of detection. = *Database*, 19. köt. 6. sz. 1996. p. 59–62./

(Orbán Éva)

A Britannica CD 2.0 új követelményrendszere

Feleslegessé teszi-e az Internet a CD-ROM-kiadványokat? Ez lényegi kérdés a kiadók számára, amelyeknek jelentős befektetéssel pénzügyi és szakmai sikereket hozott a CD-ROM. Vajon a dinamikus Internet szerverek mellett a statikus CD-ROM kövületté válik? Egy vizsgálat szerint az USA közművelődési könyvtárai kevesebb mint 21%-

ának van Internet-kapcsolata, viszont csaknem 80%-ukban vannak CD-ROM-kiadványok, és ezek nyilvánosan elérhetők. Sok közművelődési könyvtárban nem is a számítógép, hanem a külön telefonvonal hiánya akadályozza az Internethez való kapcsolódást. Milyen következményei vannak ennek?

Vegyük az *Encyclopedia Britannica* esetét. A Britannica minden lehetséges formában megpróbálja közreadni enciklopédiáját – nyomtatva, CD-ROM formában és az Interneten. El kell vetni azt a rendszert, hogy az enciklopédia megkövesedett információk raktára legyen. A Britannica Internet-változata mutathatja a jövő egyik lehetséges útját. Ezt szükség szerint kiegészítik új cikkekkal, annak köszönhetően, hogy nincsenek terjedelmi korlátok és határidők. Lehet-e egy CD-ROM egyszerre statikus és dinamikus hordozó?

Egy elképzelés szerint a lemezen az olvasó megtalálná a legújabb, Internetre alapozott szövegeket. Csak gondosan megválogatott illusztrációk szerepelnének itt. A keresőrendszer valamilyen World Wide Web böngésző módosított változata lenne. Vizsgáljuk meg, a *Britannica CD 2.0* mennyire felel meg ezeknek a követelményeknek.

A Britannica tesztelése

A Britannica CD 2.0 Windows feletti változatának a telepítése és a használata nagyon egyszerű. A csomagban a lemez mellett találunk a telepítésről és használatról egy videokazettát, egy 82 oldalas kézikönyvet, továbbá egy másolás elleni védelmet szolgáló hardverkulcsot. A telepítés azonban a videosegédlet és a kézikönyv nélkül is simán megy.

Keresés

A Britannica CD 2.0 keresőrendszere ismerős az Internet-használók számára, mivel Netscape 1.1 formátumú oldalról indul. Az állandó eszközök, például a menüsor és a gombok az oldal tetején jelennek meg. A különbségek a Britannica emblémája alatt találhatók. Itt egy kérdésablakba be lehet írni egy kérést akár kérdés formájában is, vagy a sokkal kifinomultabb Boole-operátorokkal. Meg lehet nézni a szócikkeket, kereshetünk az indexben, böngészhetünk a *Propaediában*. Lehet keresni a *Meriam-Webster Collegiate Dictionary* 10. kiadásában és a *Nations of the World* (A föld népei) című kiadványban is.

A tesztelés első lépése néhány olyan kérdés megismérlése volt, amelynek eredménye már ismert volt a Britannica Internet-változatából.

Az első kérdés: *What are trilobites?* (Mik a háromkaréjú rákok, trilobiták?) A WAIS keresőrendszer gyorsan kikereste a tételeket, a cikkeket a relevancia szerint rangsorolta. A szöveges információ éppen olyan friss volt, mint a Britannica Online-ban. A képek kiválasztása is megfelelő volt.

A második kérdés: *Who is Harold Urey?* A WAIS ismét gyorsan válaszolt, kiváló leírást hozva a cikkekről, amelyek a Nobel-díjas tudós életével és munkásságával foglalkoznak.

Mivel a nyomtatott változatból hiányzik az Internetre vonatkozó anyag, a következő kérdés: *What is the Internet?* Erre is előjött az a cikk, amely leginkább várható volt, vagyis a CD-ROM hű tükre az Internet-változatnak. Egy bonyolultabb keresés során, amely a mongol invázióra és Litvániára vonatkozott (s további, hasonlóan bonyolult történeti és földrajzi témákkal kapcsolatban is), sikerült bőséges információhoz jutni, térképekkel, táblázatokkal és egyéb részletekkel.

A *Bookmarks* (Könyvjelzők) menü és *History* (A keresés eddigi menete) ablak is jól működött.

Úgy is értékes dolgokat találhatunk, ahogy nem is várnánk

Négy gomb nyújt különleges megközelítést a lemez anyagában való tájékozódásban: *Nations of the World*, *Propaedia*, *Random Article*, *Picture Tour*. A *Nations of the World* és a *Propaedia* közvetlenül ezekbe az adatbázisokba juttat minket, lehetővé téve a böngészést. A *Random Article* és a *Picture Tour* nagyon vonzó, mivel véletlenszerű kószálást tesznek lehetővé a Britannica tartalmában. Elképzelhetjük ezeket oktató jellegű képernyőkímélőként is: 1, 5, 15 vagy több másodperces szünetekkel különböző cikkek vagy illusztrációk jelennek meg a képernyőn. Ha valamilyen érdekeset látunk, megállíthatjuk, és nyugodtan elolvashatjuk, majd továbbengedhetjük. Lehetetlen nem figyelni arra, ami a képernyőn megjelenik.

Összefoglalás

A Britannica CD 2.0 egészen más, mint a többi CD-ROM enciklopédia. Szöveganyagában gazdag, a grafikában vagy a videóban nem. A Netscape-szerű keresőrendszer ellenére hiányzik belőle az online kapcsolódás lehetősége. Ez kétségtelenül elsősorban lexikon. Egyesek számára a multimédia tűzijáték hiánya unalmassá és rossz értelemben intellektuálissá teheti. Nekik inkább más lexikont érdemes venniük. Drága termékről van szó, amely komoly információs eszköz, nem az esti szórakozás pótléka.

A Britannica CD 2.0 kiváló lexikon, alaposan átgondolt, jól használható keresőrendszerrel, gazdag, változatos szöveganyaggal. A Britannica hagyományainak megfelelő az információ mélysége. A HTML szabványt követő, Netscape szerint módosított WAIS keresőrendszer a CD-ROM-kiadásban új irányzat.

Csak a piac dönti el, van-e igény egy 695 dolláros, komoly lexikonra, vagy gazdasági öngyilkosságról van-e szó, mivel a vetélytársak sokkal olcsóbbak, s fő feladatuknak a szórakoztatást, nem pedig az oktatást tekintik.

Hardverkövetelmények

IBM PC vagy azzal kompatibilis számítógép

- legalább 386-os Intel processzor (486-os ajánlott),
- legalább 4 MB RAM (8 MB ajánlott),
- legalább 10 MB szabad hely a merevlemezen,
- MS Windows 3.1 vagy magasabb verzió,
- egyszeres CD-ROM olvasó vagy jobb,
- egér.

Macintosh

- Macintosh IIci vagy jobb,
- legalább 8 MB RAM,
- legalább 15 MB szabad hely a merevlemezen,
- kétszeres sebességű CD-ROM olvasó vagy jobb.

/VALAUSKAS, J.: Britannica CD 2.0 sets new standards. = Database, 18. köt. 1. sz. 1996. p. 70–73./

(Murányi Péter)

Lengyelországban is új könyvtári törvény született

Régióinkban a társadalmi-gazdasági fordulatot követően mindenütt szinte azonnal megszülettek az új, immár nem szocialista könyvtári törvények tervezetei. A könyvtáros-szaktájékoztató szakma itt is és ott is egyaránt azt hitte, hogy országuk parlamentje egykettőre elfogadja őket. Ezekre a tervezetekre a „könyvtárközpontúság” volt a jellemző, azaz egy közös könyvtári-információs rendszerben gondolkodtak.

Azután teltek-múltak az évek, de a új könyvtári törvények csak nem akartak megszületni. Mint azt a fejlemények tanúsítják, előbb valamennyi érintett országban el kellett viselni az új helyzetben szükségtelessé vált intézmények (elsősorban az üzemi-vállalati szakkönyvtárak és a munkahelyi közművelődési – Magyarországon: szakszervezeti – könyvtárak), illetve a nem szükségtelessé váló kistélepülési ellátóhelyek és városi fiókkönyvtárak – a régió egészére gondolva – százainak-ezreinek megszűnését, valamint a fennmaradók „vérszegénységre” hagyását, mígnem a hatalomra jutott új elitnek kezdett feltűnni a könyvtári ellátás művelődési, oktatási, kutatási és tudományos folyamatokat is visszavető gyengesége.

Először – 1993-ban – Észtországban tört meg a jég, azaz született új könyvtári törvény. 1994-ben az Oroszországi Föderáció, 1995-ben pedig Litvánia követte az észt példát [1]. 1997. június 27-én a lengyel szejm, 1997. december 7-én pedig a magyar országgyűlés fogadott el szakterületünket szabályozó törvényt [2]. A cseh törvény is elkészült, egyelőre – a várható közigazgatási reformra várakozva – „jegelik”. A szlovákiai törvényt az ottani kulturális minisztérium a Szlovák Nemzeti Tanács törvény-előkészítő bizottsága elé terjesztette, amely napirendjébe iktatta megtárgyalását, alkalmassága esetén parlamenti elfogadásra terjesztését.

Még mielőtt e szemle tárgyát képező törvényről és fogadásáról részletesebben szó esnék, el kell mondani: a közös könyvtári-információs rendszert törvényileg statuáló és szabályozó könyvtárosi

álmokból szinte semmi sem realizálódott ezekben az új szakmai alapjogszabályokban. Hogy ennek mi az oka, a régi előképek továbbélése-e, vagy netán bizonyos információpárti lobbyk működése, e helyütt nem érdemes firtatni. Elég az hozzá, hogy ezek a törvények úgy istenigazában csak a szűkebben értelmezett nyilvános könyvtári szféra – Lengyelországban konkrétan a nemzeti könyvtár, a vajdasági és a települési önkormányzati könyvtárak – legitimálására vállalkoznak, illetve legfeljebb bizonyos, általában szűkös csatlakozási felületeket jelölnek meg a szakirodalmi-információs ellátás felé. (E tekintetben mintha egyfajta örvendetesebb kivételt jelentene a magyar törvény, amely – a nemzeti könyvtáron kívül – kétágú nyilvános könyvtári, úm. tudományos és szakkönyvtári, illetve közkönyvtári ellátást modellez jogszabályilag, és az információszolgáltatás, illetve a szakma informatizálása is meglehetősen hangsúlyos szerepet benne. Ám ennek érdemi taglalása nem célja e szemlének.)

Az eléggé szikárra sikeredett *lengyel törvény* 12 fejezetre és 32 paragrafusra oszlik. Fejezetcímei: általános rendelkezések; országos könyvtári tanács; könyvtárak szervezete; nemzeti könyvtár; nyilvános könyvtárak (a magyar törvény ezeket nevezi közkönyvtáraknak); tudományos könyvtárak; iskolai és pedagógiai könyvtárak; vállalati-üzemi-intézményi szak- és közművelődési könyvtárak; speciális ellátást igénylők könyvtárai; országos könyvtári hálózat; könyvtári dolgozók; hatályon kívül helyeződő és végrehajtási rendelkezések.

A törvény annak a kulturális minisztériumi ellentervezetnek bizonyos korrekciókkal valamelyest javított változata, amely a Lengyel Könyvtáros-egyesület éveken keresztül fejlesztett-alakított tervezetével szemben érvényesült, mégpedig annak ellenére, hogy a könyvtárosi közvélemény, mihelyst kb. egy éve kitudódott a léte, rögvest el is vetette. Ezt a szakma, különösen annak tudományos és szakkönyvtárakban dolgozó része felettből barátságatlan tettnek minősíti, mondván: